

En videnskabelig oversættelse?

Med baggrund i lanceringen af en såkaldt "videnskabelig" oversættelse af dele af Genesis og Esajas, må det være på sin plads at komme med en nøgtern, sproglig vurdering af oversættelsen. Da Es 7,14 har været særligt omdiskuteret, vil jeg nøjes med at kommentere dette vers ud fra et sprogligt og oversættelsesteoretisk synspunkt.

1931 oversættelsen siger: "Derfor vil Herren selv give Eder et tegn: Se: jomfruen bliver frugtsommelig og føder en søn og hun kalder ham Immanuel."

1992 oversættelsen siger: "Men Herren selv vil give jer et tegn: Se, den unge kvinde skal blive med barn og føde en søn og skal give ham navnet Immanuel."

Den nye oversættelse siger: "Derfor vil min Herre selv give jer et tegn, se: Den unge kvinde er gravid og skal snart føde en søn, og du skal kalde ham Immanu'el."

Den nye oversættelse ønsker ikke at tage irrelevante hensyn, men det kan ikke siges at være irrelevant at se på, hvordan den jødiske oversættelse til græsk har forstået og oversat denne tekst fra den hebraiske bibel. Da denne oversættelse, som er kendt under navnet Septuaginta (LXX), blev foretaget et par århundreder før den kristne kirkes start, kan man ikke retmæssigt beskyldte den for at tage særlige kristne eller kirkelige hensyn i sine formuleringer eller fortolkningsvalg. LXX er ikke en del af den såkaldt kirkelige tradition.

Følgende forskelle er mindre væsentlige for den grundlæggende mening: Ud fra den hebraiske grundtekst er det måske bedre at sige "Derfor vil" end at sige "Men". Det gør LXX og 1931 oversættelsen også. Det ændrer ikke meningen i væsentlig grad. Hvilke ord, man kan bruge om det at blive gravid, er også et sprogligt valg på dansk, som ikke ændrer væsentligt på meningen, og det har ikke noget med "videnskabeligheden" at gøre. Det samme gælder udtrykkene "give ham navnet Immanuel" eller "kalde ham Immanu'el".

Man vil altid kunne diskutere detaljer i enhver oversættelse uden at påstå, at den ene nødvendigvis er mere videnskabelig end den anden. For eksempel kunne man have oversat "Immanu El" som "Gud er hos os". En grund til ikke at gøre det er, at LXX heller ikke gjorde det.

Den nye oversættelse indeholder, så vidt jeg kan se, nogle konkrete sproglige fejl og tvivlsomme fortolkninger. Man har tilføjet ordet "snart", som slet ikke står i teksten, hverken i den hebraiske grundtekst eller den græske oversættelse. Oversættelsen taler også om, at "du" skal give ham navnet. Det kan muligvis forsvares ud fra LXX, som siger "du", men så vidt jeg ved, er det almindeligt blandt sprogfolk at fortolke den hebraiske tekst som tredje person: "hun". (Der er naturligvis problemer med at vide med sikkerhed, hvordan den oprindelige tekst så ud, men det vil jeg ikke komme ind på her.) I Mattæus 1,23, hvor dette vers er citeret ordret fra Es 7,14, er der en enkelt lille forskel. Mattæus udgaven har tredje person flertal, altså "de vil kalde ham" (jf. 1992). Nu bruges tredje person flertal ofte på græsk som en ubestemt form svarende til det danske "man" (jf. 1948 oversættelsen) og det engelske "you", og det er sandsynligt, at der i denne tekst ikke ligger noget fokus på, hvem der skal navngive ham, men at han skal få navnet "Immanuel".

Det er også tvivlsomt, om det er korrekt at oversætte det hebraiske "adonaj hu" med "min Herre selv." Selvom endelsen "-aj" kunne ligne den endelse, der betyder "min", mener en del sprogfolk, at det er en gammel flertalsform. I alle tilfælde oversatte LXX ikke med "min herre selv", men med "herren selv", og vi kan vist roligt gå ud fra, at oversætterne af LXX havde et betydeligt bedre kendskab til klassisk hebraisk end os, der lever umådeligt langt fra originaltekstens kontekst, både sprogligt og kulturelt.

Det hebraiske ord "'almah" henviser til en ung pige, som er både ugift og jomfru. Det er korrekt at oversætte ordet med "ung pige", men vi læseren så forstå, at hun er ugift og jomfru samtidig? En professionel oversætter ser ikke kun på ordene uden sammenhæng, men overvejer, hvordan ordene vil blive forstået af ens publikum.

Det største problem med den nye oversættelse ud fra en sproglig betragtning er, at man har indført ordet "er" foran gravid, og dermed fortolker udtrykket som værende i nutid. Det hebraiske sprog har ikke tidsformerne nutid, datid og fremtid, som vi kender dem på dansk. Det er i høj grad et fortolkningsvalg ud fra sammenhængen, om en bestemt verbalform på hebraisk bedst oversættes med nutid eller fremtid. I begyndelsen af sætningen møder vi en imperfektum: "giver" (et tegn), og ud fra sammenhængen bliver det af alle de nævnte oversættelser fortolket som en fremtid. Det er utvivlsomt en korrekt fortolkning, og den støttes af LXX, hvor der bruges en græsk fremtidsform: "vil give". Dernæst fortsætter den hebraiske tekst i en ordret gengivelse: "se (hør efter), den unge pige gravid og fødende en søn hun kalde hans navn Immanuel". Ud fra sammenhængen er det mest naturligt at fortolke det som noget fremtidigt, og det har LXX også gjort: "Se, jomfruen vil blive gravid og hun vil føde en søn og du vil kalde hans navn Immanuel." Den fremtidige betydning bekræftes af, hvad der senere sker, idet vi i Es 8,3 hører, at Esajas gør "profetinden" gravid, så hun derefter føder den omtalte søn. Tegnet i Esajas sammenhængen er ikke nogen jomfrufødsel, men at der skulle fødes en sådan dreng, der ville komme til

at leve af ”tykmælk og honning” (v. 15) som tegn på, at langt det meste af befolkningen meget hurtigt ville blive drevet i landflygtighed. Så få mennesker ville blive ladt tilbage, at der ville være en overflod af mælk og honning, så man kunne give børnene det, som de ikke plejede at få. Der er naturligvis ikke tale om en jomfrufødsel i Esajas 7 og 8, idet den unge pige, profetinden, bliver gravid med Esajas selv. At Mattæus så anvender dette skriftsted i en dybereliggende og anden betydning, end kong Akaz og Esajas kunne forestille sig dengang, hænger sammen med den dobbelttydige måde, profetierne ofte skal fortolkes på. Der kan godt være en konkret, umiddelbar opfyldelse og en senere opfyldelse i en anden og dybere betydning. Betydningen af ”Immanuel” er også forskellig. I den oprindelige sammenhæng er det en trøst til folket om, at Gud er hos dem på trods af, at assyrerkongen og egypterkongen vil besejre dem og føre dem i landflygtighed. Drengen fik også et andet beskrivende navn: ”Hurtigt-Bytte-Hastigt-Rov” i 8,3 som tegn på, at fjenderne vil komme i hast og tage et stort bytte. Men Gud er med i alt dette. Derfor blev drengen også kaldt Immanuel. I Mattæus får navnet Immanuel en videre betydning, nemlig at Gud nu er hos os i skikkelse af Jesus, Messias.

De læsere, som har fulgt med så langt som her, kan selv overveje, om det nye forsøg på at oversætte Es 7,14 kan betragtes som videnskabeligt, og hvad det i så fald skulle betyde. Denne såkaldt ”videnskabelige” oversættelse blev aldrig færdig, og det gør nok ikke så meget.

(Revideret november 2016)